

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 16. do 22. maja 2006. godine, donijela je

ODLUKU

I

Historijska građevina - Careva džamija (Gradska ili Obradovića džamija) u Bileći proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik se nalazi na lokaciji označenoj kao k.č. broj 299/10 (stari premjer), upisanoj u z.k. uložak broj 652, K.O. Bileća, općina Bileća, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik se primjenjuju mjere zaštite i rehabilitacije, utvrđene Zakonom o sprovođenju odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 9/02).

II

Vlada Republike Srpske dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu i rehabilitaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

Utvrđuju se sljedeće mjere zaštite nacionalnog spomenika:

- objekat Careve džamije bit će rekonstruiran u izvornom obliku, uz primjenu izvornih ili istovrsnih materijala i izvornih metoda građenja, na osnovi podataka o ranijem izgledu, a uz odobrenje ministarstva nadležnog za prostorno uređenje u Republici Srpskoj i stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Republike Srpske;
 - svi originalni fragmenti porušenog objekta, koji su pronađeni i sakupljeni na lokaciji ili na nekom drugom mjestu, bit će registrirani, snimljeni i ponovno ugrađeni u objekat. Do momenta ugradnje, potrebno ih je na odgovarajući način zaštititi;
 - izvršiti čišćenje lokaliteta džamije od samoniklog rastinja i otpada.
- Utvrđuju se hitne mjere zaštite nacionalnog spomenika:
- izvršiti sanaciju, konsolidaciju i tehnički snimak preostalih zidova džamije, kako bi se spriječilo njihovo daljnje obrušavanje;

- ograditi parcelu objekta na odgovarajući način;
- na parcelama koje graniče sa parcelom k.č. 299/10 dopuštena je isključivo stambena gradnja, maksimalne visine 6,50 m do početka krovništa, odnosno spratnosti P+1 i maksimalnog gabarita 10x10 m;
- sakupiti sve fragmente koji se nalaze izvan parcele i prebaciti ih na mjesto džamije.

IV

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Republike Srpske, gradske i općinske službe, suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu i rehabilitaciju.

VI

Ova odluka dostavit će se Vladi Republike Srpske, ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje, nadležnoj službi zaštite, općinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra, radi provođenja mjera utvrđenih u tač. II-V ove odluke i nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web stranici Komisije (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

VIII

Prema članu V, stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

IX

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u «Službenom glasniku BiH» .

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

Broj: 06.2-2-682/03-7
17. maja 2006. godine
Sarajevo

Predsjedavajuća Komisije
Amra Hadžimuhamedović

O b r a z l o ž e n j e

I – UVOD

Na osnovi Zakona o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, član 2, stav 1, “nacionalni spomenik” je dobro koje je Komisija proglasila nacionalnim spomenikom, u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8. kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu.

Komisija je dana 17. marta 2003. godine primila peticiju od strane Centra za islamsku arhitekturu Bosne i Hercegovine za proglašenje **Careve džamije (Gradska džamija) u Bileći** nacionalnim spomenikom.

U skladu sa odredbama Zakona, a na osnovi člana V, Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provođenju postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom, izvršen je uvid u:

- dokumentaciju o lokaciji imovine,
- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije,
- historijsku, arhitektonsku i drugu dokumentarnu građu o dobru,
- podatke o oštećenjima u toku rata, podatke o intervencijama na restauraciji i drugoj vrsti radova na dobru, itd.

Na osnovi uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Historijska građevina - **Careva džamija (Gradska ili Obradovića džamija) u Bileći** izgrađena je na parceli k.č. br. 299/10 (stari premjer), upisanoj u z.k. izvadak broj 652, K.O. Bileća, općina Bileća, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Bileća se nalazi u istočnoj Hercegovini, na putu Trebinje – Gacko, nedaleko od izvora rijeke Trebišnice.

Careva džamija se nalazi u centru Bileće.

Historijski podaci

Bileća je poznata još od 14. stoljeća, jer je još u srednjem vijeku tuda prolazio važan trgovački put koji je povezivao Dubrovnik preko Trebinja, Bileće, Gacka i Sarajeva sa Srbijom i dalje sa Istanbulom. Ovaj put je imao veliku važnost i u doba

osmanske vladavine i na njemu je bio izgrađen čitav niz kula i utvrđenja. (Hasandedić, 1990, str. 163)

Na mjestu današnje Careve džamije u Bileći postojala je džamija manjih dimenzija¹, bez munare. Ne zna se vrijeme kada je sagrađena niti čija je zadužbina bila. Crnogorci su u ljeto 1875. godine zapalili u Bileći sve javne zgrade pa je tada najvjerovatnije stradala i stara džamija. (Hasandedić, 1990, str. 164)

Odlukom Berlinskog kongresa 1878. godine, Bosna i Hercegovina je ušla u sastav Austro-Ugarske monarhije.

Za vrijeme Austro-Ugarske monarhije u Bileći se izgradilo više objekata, kao što je Crkva sv. Save koja je sagrađena 1896. godine, zatim kasarna, gradska ambijentalna cjelina, Careva džamija i drugi objekti.

Izgradnja Careve džamije započeta je 1889. godine i dovršena je 1895. godine. Nova džamija u gradu sagrađena je na temeljima stare džamije. Džamija je izgrađena novcem kojeg je dala Zemaljska vlada BiH i domaće stanovništvo. Zemaljska vlada BiH je dala za izgradnju džamije 40 000 kruna.

U isto vrijeme kad je građena džamija u Bileći, u njenoj neposrednoj blizini, građena je i pravoslavna crkva. Crkva je sagrađena 1896. godine. Zemaljska vlada je dala potrebna finansijska sredstva i za izgradnju crkve.

Kako se džamija počela graditi od neobrađenog kamena, bilećki muslimani su se obratili caru Franji Josifu u Beč, sa predstavkom i zamolili da se džamija u Bileći izgradi od tesanog kamena kao i crkva, što im je i odobreno.

Munara Careve džamije je bila oštećena od udara groma 1925. godine, i to njen donji dio, kaca, koji je kasnije restauriran.

Za vrijeme II svjetskog rata, džamija je bila oštećena na nekoliko mjesta, i tom prilikom su bili oštećeni krov i zidovi. Godine 1965. ova oštećenja su sanirana. Tada je izgrađena gasulhana i ograđen harem džamije. (Hasandedić, 1990, str. 166)

Careva džamija je minirana 1992. godine i tom prilikom su potpuno uništeni krov, munara i enterijer džamije, dok su zidovi znatno oštećeni.

U dvorištu ispred džamije sagrađena je, u isto vrijeme kad i džamija, velika čatrnja u koju je dovođena voda olukom sa džamijskog krova. Nakon izgradnje gasulhane pred džamijom u koju je dovedena voda iz gradske vodovodne mreže, čatrnja ne služi svojoj svrsi. (Hasandedić, 1990, str. 167)

Preko puta džamije nalazila se do 1941. godine zgrada mekteba, koja je sagrađena početkom stoljeća. Zgrada je imala prizemlje i sprat, tako da su se u prizemlju nalazile učionice, a na spratu je bio stan za imama. Mektebska zgrada je u toku II svjetskog rata jako oštećena, a nakon 1950. godine je srušena. (Hasandedić, 1990, str. 166)

2. Opis dobra

¹ Prema jednom topografskom dokumentu nekog austrijskog špijuna, Bileća je 1862. godine bila prilično naseljeno mjesto, u kojem su se tada nalazile: džamija, poljska bolnica i niz kula i utvrđenja. (Hasandedić, fusnote, str. 164)

Prema konceptu prostorne organizacije, **Careva džamija (Gradska ili Obradovića džamija) u Bileći** pripada tipu jednodimenzionalnih džamija sa kamenom munarom.

Unutrašnji zatvoreni prostor ima kvadratnu osnovu dimenzija cca 10 x 10 m, a vanjske dimenzije² iznose cca 11,4 x 11,4 m. Objekat džamije ima masivne kamene zidove, debljine cca 70 cm, koji su izrađeni od pravilno tesanih kamenih blokova sa fugama, čija struktura je vidljiva sa vanjske strane objekta, dok su unutrašnje strane zidova bile malterisane i bojene.

Centralni prostor džamije bio je natkriven unutrašnjom kupolom sa tjemnom na visini od cca 11 m od kote poda džamije. Izvana, kupola je bila pokrivena šesterostrešnim šatorastim krovom, čiji pokrov je bio lim. Krovna konstrukcija je bila drvena. Šatorasti krov je bio oslonjen na osmougaoni tambur. Prelaz iz kvadratne osnove u tambur ostvaren je preko četiri trompe.

Na vanjskoj i unutrašnjoj strani objekta, u gornjoj zoni tambura se nalazi profilirani kameni vijanac. Tambur je od kubusa objekta odvojen istim profiliranim kamenim vijencem, a profiliran je bio i krovni vijenac na isturenim segmentima kubusa džamije.

Munara je prigradena uz desni, vanjski zid džamije. Osnova munare ima *oktogonalni* oblik i njena širina u donjoj zoni iznosi cca 3,0 m, dok je širina munare iznad šerefe iznosila cca 2,3 m. Visina kamene munare iznosila je cca 23,0 m, a visina do šerefe iznosila je 15 m. Munara je zidana pravilno klesanim kamenim blokovima sa fugama. U munaru se ulazilo iz desnog ugla molitvenog prostora džamije i malim polukružnim stepenicama se penjalo do vrha. Iznad kamene ograde šerefe, na visini cca 3,0 m, se nalazio krov munare koji je bio kupastog oblika i prekriven kamenim pločama.

Osvjetljenje unutrašnjosti džamije je ostvareno preko 28 prozora. Prozori na fasadama džamije su postavljeni u četiri horizontalna pojasa, od čega se po pet prozora nalazi na svakoj fasadi, a osam prozora se nalazi na osmougaonom tamburu.

U prvom horizontalnom pojasu, na svakoj fasadi se nalaze po dva veća pravougaona prozora, čije dimenzije iznose cca 70 x 170 cm. Ovi prozori su smješteni prilično nisko, cca 70 cm od kote terena. Prozori su imali kamene profilirane ramove. Svi prozori prvog pojasa su imali demire, izrađene od kovanog željeza.

Prozori drugog horizontalnog pojasa postavljeni su u istim vertikalnim osovinaama kao i prozori prvog pojasa i završavaju se prelomljenim lukom. Dimenzije ovih prozora iznose cca 70 x 110 cm.

Prozori trećeg pojasa su postavljeni u gornjoj zoni džamije, po jedan u središnjoj osovini zida. Kao i kod prozora drugog pojasa, i ovi prozori se završavaju prelomljenim lukom. Dimenzije ovih prozora iznose cca 70 x 110 cm.

Prozori četvrtog horizontalnog pojasa su postavljeni u osovini svake stranice tambura. Prozori četvrtog pojasa se isto završavaju prelomljenim lukom. Dimenzije ovih prozora iznose cca 50 x 90 cm.

Portal vrata je pravougaonog oblika, čije dimenzije iznose: širina cca 130 cm i visina cca 200 cm. Krilo vrata je bilo urađeno od kvalitetnog masivnog drveta. Portal

² Dimenzije objekta su okvirne (cca) jer su dobijene sa fotografije koju smo pronašli u katalogu Arhiva BiH. Na fotografiji je prikazana sjeverozapadna (ulazna) fasada i presjek munare, ali su dimenzije nečitke.

ima profilirane kamene dovratnike i završen je krunom. Kruna je rađena u kombinaciji sivog krečnjaka i zelenog andezitnog tufa. U prostoru krune se nekada nalazila ploča sa natpisom koji je bio napisan arapskim pismom.

Nema detaljnih podataka o enterijeru³ Careve džamije, osim da se u njemu nalazio mihrab bez dekora, mimber od kamena i drveni mahfil. (Hasandedić, 1990, str. 164)

3. Dosadašnja zakonska zaštita

Nemamo podatke da li je **Careva džamija (Gradska ili Obradovića džamija) u Bileći** bila upisana u registar zaštićenih spomenika.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Munara Careve džamije je bila oštećena od udara groma 1925. godine, i to njen donji dio, kaca, koji je kasnije restauriran.

Za vrijeme II svjetskog rata džamija je bila oštećena na nekoliko mjesta, i tom prilikom su bili oštećeni krov i zidovi. Godine 1965. ova oštećenja su sanirana i objekat je doveden u prvobitno stanje. Tada je izgrađena gasulhana i ograđen harem džamije. (Hasandedić, 1990, str. 166)

5. Sadašnje stanje dobra

Objekat Careva džamija (Gradska džamija) u Bileći je miniran 1992. godine i tom prilikom su potpuno uništeni krov, munara i enterijer džamije, dok su zidovi objekta znatno oštećeni. Na objektu ne postoje vrata, prozori, niti bilo koji dio enterijera.

Uvidom na licu mjesta, koje je izvršeno u aprilu 2006. godine, ustanovljeno je da su džamijski zidovi u ruševnom stanju i da im prijete daljnje urušavanje.

Džamijski prostor je gotovo neprohodan, zatrpan otpacima i samoniklim rastinjem.

Na lokaciji džamije se nalazi nekoliko hrpa kamenja sa fragmentima porušenih dijelova objekta.

6. Specifični rizici

Kako su ostaci zidova džamije nezaštićeni, usljed djelovanja atmosferskih padavina, zidovima prijete daljnje urušavanje.

III – ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za proglašenje dobara nacionalnim spomenikom («Službeni glasnik BiH», br. 32/02 i 15/03), Komisija je donijela odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

³ Nismo bili u mogućnosti pronaći fotografije enterijera Careve džamije u Bileći.

A. Vremensko određenje

B. Historijska vrijednost

(veza građevine sa značajnim događajem u historiji)

C. Umjetnička i estetska vrijednost

- i. Kvalitet obrade
- iii. Proporcije
- iv. Kompozicija

E. Simbolička vrijednost

- ii. Sakralna vrijednost
- iii. Tradicionalna vrijednost
- v. Značaj za identitet skupine ljudi

F. Ambijentalna vrijednost

- ii. Značenje u strukturi i slici grada

G. Izvornost

- i. Oblik i dizajn
- ii. Materijal i sadržaj
- iii. Namjena i upotreba
- iv. Tradicija i tehnike
- v. Položaj i smještaj u prostoru
- vi. Duh i osjećanja

Sastavni dio ove odluke su:

- kopija katastarskog plana,
- fotografija projekta sjeverozapadne fasade i munare koja se nalazi u arhivu BiH,
- fotodokumentacija Komisije, snimljena u aprilu 2006. godine

Korištena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja Careve džamije u Bileći nacionalnim spomenikom BiH, korištena je sljedeća literatura:

- 1980. Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje Arhitektonskog fakulteta u Sarajevu, Prostorni plan Bosne i Hercegovine; Faza «B» - valorizacija prirodne i kulturno-historijske vrijednosti, Sarajevo, 1980.
- 1996. Čelebi, Evlija, Putopis, Izdavačko preduzeće «Sarajevo Publishing», Sarajevo, 1996.
- 1998. Mujezinović, Mehmed, Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, Knjiga II, 3. izdanje, Biblioteka Kulturno naslijeđe, Sarajevo Publishing, 1998.

1990. Hasandedić, Hivzija, Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini, El-Kalem, Sarajevo, 1990.

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:
*Alisa Marjanović, diplomirani inženjer arhitekture,
saradnik za spomenike graditeljskog naslijeđa
u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika*